

Przedmowa

Przedmiotem niniejszej publikacji jest zagadnienie europeizacji postępowania oddłużeniowego osób fizycznych. W potocznym znaczeniu częściej używane jest pojęcie upadłości konsumenckiej niż postępowanie oddłużeniowe. Zaznaczyć jednak należy, iż „upadłość konsumencka” jest terminem niejednoznacznym. Przede wszystkim stosowany jest on dla odróżnienia od upadłości przedsiębiorców, a zakresem podmiotowym nie obejmuje wszystkich osób fizycznych będących beneficjentami postępowań oddłużeniowych. Dlatego też, w niniejszej monografii, będzie używany termin postępowanie oddłużeniowe osób fizycznych. W tytule publikacji celowo użyto zwrotu „zagadnienie”, aby podkreślić szeroki aspekt problematyki zjawiska jakim jest europeizacja, a który w niniejszym opracowaniu ograniczy się do postępowań oddłużeniowych.

Wybór tematu pracy związany jest przede wszystkim z niewystarczającym stanem badań nad problematyką podjętą w niniejszej monografii. W szczególności, iż wydane na polskim rynku publikacje, nie analizują materii postępowania oddłużeniowego osób fizycznych, z perspektywy ustawodawcy unijnego. Wzrost liczby osób nadmiernie zadłużonych, na terenie całej UE powoduje, iż powstanie unijnego postępowania oddłużeniowego osób fizycznych jest tematem bardzo aktualnym. Problem ten zauważył również prawodawca unijny przygotowując wniosek dyrektywy dotyczącej drugiej szansy¹. Ponadto tematyka niniejszej monografii może być również interesująca dla tych ustawodawstw, które tak jak polskie, nowelizują pierwotne procedury oddłużeniowe osób fizycznych.

Zasadniczymi celami badawczymi pracy są analiza konieczności harmonizacji oraz ustalenie jaką treść miałyby nadać prawodawca unijnemu postępowaniu oddłużeniowemu.

¹ Wniosek dyrektywy Parlamentu Europejskiego i Rady dotyczącej ram prawnych restrukturyzacji zapobiegawczej, drugiej szansy i środków zwiększających skuteczność postępowań restrukturyzacyjnych, upadłościowych i w zakresie umorzenia oraz zmieniającej dyrektywę 2012/30/UE, Strasburg, 22.11.2016 r., COM(2016) 723 final.

Dla zrealizowania tych celów konieczne było uprzednie rozważenie wielu dodatkowych problemów badawczych. Przede wszystkim należało przeanalizować społeczno-kulturowy aspekt nadmiernego zadłużenia. Skąd się bierze nadmierne zadłużenie, jak można zdefiniować to zjawisko i czy różnice społeczno-kulturowe nie uniemożliwią procesu europeizacji postępowań oddłużeniowych? Równie ważnym zakresem badań niniejszej publikacji jest zagadnienie potrzeby i kierunku europeizacji postępowań oddłużeniowych. Należało również zadać pytanie czy nierówny dostęp nadmiernie zadłużonych osób fizycznych do postępowania oddłużeniowego w państwach członkowskich UE nie stanowi naruszenia podstawowych zasad wspólnotowych i swobód na wspólnym rynku europejskim? W dalszej kolejności konieczne było zbadanie kompetencji UE i wskazanie podstawy prawnej do ustanowienia jednolitej procedury oddłużeniowej. W związku z powyższym nasuwa się kolejne pytanie jaka metoda i forma europeizacji postępowań oddłużeniowych byłaby aktualnie najbardziej optymalna. Następnie, mając na uwadze istniejące różne narodowe modele ustawodawcze, należało zastanowić się, czy można wyróżnić wspólny europejski dorobek ustawodawczy w zakresie postępowań oddłużeniowych osób fizycznych. Tym samym, czy istnieją zbieżne cechy instytucji prawa materialnego i procesowego dla wszystkich europejskich modeli ustawodawczych. W ostatniej natomiast kolejności potrzeba było rozważenia jakie najważniejsze postulaty *de lege ferenda* unijnego postępowania oddłużeniowego należałoby zarekomendować prawodawcy unijnemu.

Podstawowa hipoteza badawcza niniejszej pracy brzmi: zmiany społeczne oraz rozwój rynków kredytowych uzasadniają potrzebę uchwalenia unijnego postępowania oddłużeniowego osób fizycznych.

Dla weryfikacji powyższej podstawowej hipotezy badawczej wymagane jest uprzednie przeprowadzenie analizy następujących hipotez pomocniczych:

1. Poziom nadmiernego zadłużenia w państwach członkowskich UE oraz poważne i wieloaspektowe skutki, jakie powoduje to zjawisko dla całego społeczeństwa, determinują prawodawcę unijnego do podjęcia działań legislacyjnych w zakresie unijnego postępowania oddłużeniowego.

2. Przyczyny powstawania oraz uwarunkowania sprzyjające nadmiernemu zadłużaniu się osób fizycznych są takie same w całej UE, a istniejące różnice społeczne i kulturowe nie są przeszkodą dla jednolitych założeń unijnego postępowania oddłużeniowego.

3. Pomimo różnic występujących pomiędzy krajowymi porządkami prawnymi, można wyróżnić elementy zbieżne, stanowiące tzw. wspólne jądro², które dają podstawę do poszukiwania jednolitych rozwiązań, w ramach rekomendowanego unijnego postępowania oddłużeniowego.

4. Osiągnięty do tej pory poziom europeizacji jest niewystarczający. Rozporządzenie 2015/848³, ma ograniczone zastosowanie, ze względu na jego wyłączenie kolizyjny charakter. Wniosek dyrektywy dotyczącej drugiej szansy odnosi się zasadniczo do przedsiębiorców, a zakres proponowanej harmonizacji jest bardzo wąski i nie ustanawia unijnego postępowania oddłużeniowego.

5. Różnice w dostępie do instytucji oddłużenia, istniejące w poszczególnych systemach prawnych, stanowią przeszkodę w budowie unii rynków kredytowych, godzą w podstawowe cele UE, czyli w zasadę równości i solidarności (art. 2 oraz 3 ust. 3 TUE) oraz sprzyjają rozwojowi tzw. turystyki upadłościowej (zjawisko *forum shopping*).

6. Spośród możliwych kierunków europeizacji optymalnym rozwiązaniem jest harmonizacja przepisów prawnych dotyczących postępowań oddłużeniowych.

7. Unia Europejska ma kompetencje traktatowe do ustanowienia jednolitej procedury oddłużeniowej na terytorium całej Unii, która miałaby zastąpić regulacje krajowe z tego zakresu.

8. Odpowiednim instrumentem prawnym służącym harmonizacji jest dyrektywa, jednak z uwagi na potrzebę kompleksowego uregulowania instytucji oddłużenia osób fizycznych, koniecznym jest zastosowanie metody harmonizacji zupełnej.

9. Sformułować można postulaty *de lege ferenda* unijnego postępowania oddłużeniowego.

W celu przeprowadzenia badań i wykazania zasadności postawionych tez i hipotez wykorzystane zostały różne techniki badawcze, w szczególności: analiza i synteza, uogólnienia i wnioskowania, badania prawnoporównawcze oraz badania empiryczne (obserwacja). Zastosowane w rozprawie techniki wzajemnie się uzupełniały, tworząc jednolity proces badawczy. Metody badań, przy-

² Sformułowania: „wspólne jądro europejskiego prawa” użyła M. Pecyna, *Naruszenie zobowiązania w świetle harmonizacji prawa zobowiązań*, Warszawa 2009, s. 433, natomiast R. Zimmermann posługuje się zwrotem: „wspólny rdzeń prawa europejskiego” (R. Zimmermann, *Dziedzictwo Savigny’ego. Historia prawa, prawoznawstwo porównawcze i kształtowanie się europejskiej nauki prawa*, KPP 2005, Nr 1, s. 42).

³ Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) Nr 2015/848 z 20.5.2015 r. w sprawie postępowania upadłościowego (wersja przekształcona) (Dz.Urz. UE L Nr 141 z 2015 r., s. 19).

jęte natomiast w niniejszej publikacji to metoda dogmatyczno-prawna i metoda prawnoporównawcza. Podkreślić przy tym należy, że identyfikacja przyczyn i uwarunkowań nadmiernego zadłużenia gospodarstw domowych w UE bazowała na danych wtórnych wyinterpretowanych z dostępnych statystyk i badań socjologicznych. Samodzielne zebranie tych danych byłoby w praktyce niemożliwe, a ze względu na skalę europejską badanego zjawiska, ekonomicznie nieuzasadnione. Synteza wszystkich tych danych miała wykazać jaka grupa społeczna ma być adresatem przyszłego aktu unijnego i czy różnice kulturowe nie stanowią przeszkody dla procesu europeizacji postępowań oddłużeniowych osób fizycznych. W dalszej natomiast kolejności wykorzystano w pracy metodę prawnoporównawczą, w celu analizy, dotychczasowych doświadczeń oddłużeniowych państw członkowskich UE. Zebrane informacje pozwoliły nie tylko na wyróżnienie zbieżnego dorobku europejskich ustawodawstw, ale stanowiły podstawę dla zaproponowanych postulatów *de lege ferenda* unijnego postępowania oddłużeniowego osób fizycznych.

Kraków, listopad 2018 r.

Katarzyna Michalak-Abram